

УДК 336.6

Квасницька Р.С.

*кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри фінансів та банківської справи
Хмельницького національного університету*

Шухалова І.О.

*магістр за спеціальністю «Фінанси і кредит»
Хмельницького національного університету*

ІНВЕСТИЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ БАНКІВ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН, ЧИННИКИ ВПЛИВУ, ПРОБЛЕМИ ЗДІЙСНЕННЯ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

INVESTMENT ACTIVITY OF BANKS OF UKRAINE: MODERN STATE, FACTORS OF INFLUENCE, PROBLEMS OF IMPLEMENTATION, AND DIRECTIONS OF THEIR SOLUTION

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена аналізу стану та динаміки портфеля цінних паперів банків України. Розглянуто основи інвестиційної діяльності банківських установ. Розкрито чинники, які впливають на інвестиційну діяльність банків та на їх портфель цінних паперів. Окреслено коло проблем здійснення інвестиційної діяльності за сучасних умов господарювання та виокремлено напрями їх вирішення, що сприятимуть підвищенню інвестиційної активності банків.

Ключові слова: банки, інвестиційна діяльність, портфель цінних паперів.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена анализу состояния и динамики портфеля ценных бумаг банков Украины. Рассмотрены основы инвестиционной деятельности банковских учреждений. Раскрыты факторы, которые влияют на инвестиционную деятельность банков и на их портфель ценных бумаг. Очерчен круг проблем осуществления инвестиционной деятельности в современных условиях хозяйствования и выделены направления их решения, способствующие повышению инвестиционной активности банков.

Ключевые слова: банки, инвестиционная деятельность, портфель ценных бумаг.

ANNOTATION

The article is devoted to the analysis of the state and dynamics of portfolio of securities of Ukrainian banks. Bases of investment activity of bank institutions are considered. The paper reveals factors, which affect the investment activity of banks and their portfolio of securities. It outlines a circle of problems of realization of investment activity in the modern economic terms and allocates selected directions of their solution, which will be instrumental in the increase of investment activity of banks.

Keywords: banks, investment activity, portfolio of securities

Постановка проблеми. В умовах ринкової економіки з кожним роком зростає інтерес до питань інвестиційної діяльності банків на фондовому ринку. Потреба інвестиційних операцій пов'язана з розширенням дохідної та клієнтської бази банку і створенням структури їх комплексного обслуговування, зміцнення конкурентної позиції банку на ринках та зниженням загального ризику банківської діяльності. Проте в нашій державі даний сегмент ринку ще не настільки розвинений, як в інших країнах, а, спираючись на останні події, інвестиційна діяльність банків має тенденцію до зниження.

Враховуючи зазначене, на сьогодні особливої актуальності набувають питання діяльності вітчизняних банків на фондовому ринку, а також управління портфелем цінних паперів під час нестабільної ситуації в країні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливо актуальними у контексті розгляду питання інвестиційної діяльності банків та механізму управління портфелем цінних паперів стали роботи відомих вчених та економістів О.О. Вовчак, А.О. Єпіфанов, Л.О. Коваленко, О.І. Лаврушина, Т.В. Майорова, І.В. Сало, А.А. Пересада та інші. Фундаментальні засади діяльності банків на інвестиційному ринку закладено в наукових працях А.А. Болдова, І.С. Зайцева, О.В. Коцюба, М.К. Крамаренко, С.В. Леонов, О.М. Мусієнко, Г.І. Романова та інші. Однак не всі аспекти інвестиційної діяльності банків та управління їх портфелем цінних паперів достатньо розкриті та обґрунтовані. Так, залишаються недостатньо розкритими, а тому потребують ґрунтовнішого дослідження питання щодо систематизації чинників, що впливають на інвестиційні можливості банків.

Метою статті є дослідження стану та динаміки портфеля цінних паперів банків України, а також розгляд основ інвестиційної діяльності вітчизняних банків та чинників, які впливають на інвестиційну діяльність банків та на формування їх портфеля цінних паперів.

Виклад основного матеріалу. Банки як потужні інститути фінансового ринку, здійснюючи акумуляцію та подальше розміщення фінансових ресурсів на даному ринку України, виконують провідну роль у його функціонуванні [1]. Водночас вони займають особливе місце серед інших суб'єктів інвестиційного процесу, адже вони виступають одним із основних поставальників джерел для фінансування інвестиційних проектів. Специфіка банківської інвестиційної діяльності полягає в тому, що лише банкам притаманні такі операції, які передбачають акумулювання значного обсягу ресурсів

та трансформацію їх у інвестиції та позики. Важливим чинником ефективної інвестиційної діяльності є належне формування та управління портфелем цінних паперів банківських установ. Як правило, інвестор не вкладає вільні фінансові або матеріальні кошти в одну справу, проект, акцію чи інший фінансовий інструмент, а вкладає в цінні папери різних підприємств, тобто формує портфель цінних паперів.

В Україні портфель цінних паперів, порівняно з кредитним портфелем, займає, як правило, незначну частку в активах банків. Однак зазначимо, що протягом останніх років загальна динаміка обсягів операцій банків із цінними паперами спрямована до зростання. Адже дані операції є невід'ємною складовою диверсифікації активів банку, способом формування власного і поповнення позикового капіталу, перспективним напрямом розвитку банківської діяльності загалом.

Зазначимо, що всі банківські операції з цінними паперами можна поділити на три основні групи:

- емісійні – пасивні операції, які здійснюються через випуск цінних паперів власного боргу;
- клієнтські – посередницькі операції з цінними паперами, які здійснюються банками від імені, за рахунок та на користь клієнтів;
- інвестиційні – активні операції із вкладення власних та залучених фінансових ресурсів у фондові активи шляхом придбання відповідних цінних паперів на фондовому ринку від свого імені.

Аналізуючи структуру портфеля цінних паперів вітчизняних банків, варто зупинитися на існуючих вимогах до відображення вкладень у цінні папери у фінансовій звітності банків. Згідно із законодавством України, виділяються такі типи портфелів цінних паперів [2]:

- торгові цінні папери;
- цінні папери в портфелі банку на продаж;

- цінні папери в портфелі банку до погашення;
- інвестиції в асоційовані та дочірні компанії.

Згідно з наведеною класифікацією і вибудовується структура портфеля цінних паперів українських банків, яка станом 01.01.2010–2014 років наведена у таблиці 1 [3].

Як видно із даних, наведених у таблиці 1, за аналізований період більшість складових портфеля цінних паперів банківської системи України мали тенденцію до зростання. За даний період найбільшу питому вагу в портфелі цінних паперів займали цінні папери на продаж, загальна сума та частка в структурі яких з кожним роком зростала. Їх питома вага коливалася від 72,39% до 87,90%. Так, найвищий рівень даного показника спостерігається у 2013 році – 87,90%, але найбільша сума цінних паперів на продаж у 2014 році – 134035834 тис. грн (82,48%).

Загальна сума цінних паперів до погашення протягом 2010–2012 років знижувалася, а з 2012 по 2014 роки її величина поступово зростала, проте питома вага у 2010 та 2011 роках складала 16,75% та 10,98%, а вже у наступних роках, так як загальна сума знизилася, відповідно і частка в структурі скоротилася до 2,95% до 3,77%.

Проведення торгових операцій порівняно з інвестиційними значно відрізняються. Так, до 2012 року їх загальна сума зросла до 17462597 тис. грн, але у 2013 році відбулося зниження, в результаті торгів цінні папери становили найнижчу суму протягом аналізованого періоду – 9828977 тис. грн (7,14%). Проте у 2014 році торгові цінні папери збільшилися вдвічі і дорівнювали 20285830 тис. грн (12,48%).

Що ж стосується інвестицій в асоційовані та дочірні компанії, то їх показники є найнижчими, але протягом аналізованого періоду, загальна сума зростала, крім 2014 року, а питома вага

Таблиця 1
Структура портфеля цінних паперів українських банків протягом 2010–2014 рр.

Показник	Станом на:									
	01.01.2011		01.01.2012		01.01.2013		01.01.2014		01.01.2015	
	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%	тис. грн	%
Торговий портфель цінних паперів	7623980	9,17	11687553	13,41	17462597	18,13	9828977	7,14	20285830	12,48
Портфель цінних паперів на продаж	60160061	72,39	63990260	73,40	72897748	75,70	120983186	87,90	134035834	82,48
Портфель цінних паперів до погашення	13917583	16,75	9573350	10,98	3611952	3,75	4054530	2,95	6124645	3,77
Інвестиції в асоційовані та дочірні компанії	1398627	1,68	1931422	2,22	2320346	2,41	2765400	2,01	2069651	1,27
Загальна сума портфеля цінних паперів	83100251	100	87182585	100	96292643	100	137632093	100	162515959	100

коливалася від 1,27 до 2,41%. На рисунку 1 наведено динаміку складових портфеля цінних паперів банківської системи України протягом 2010–2014 років.

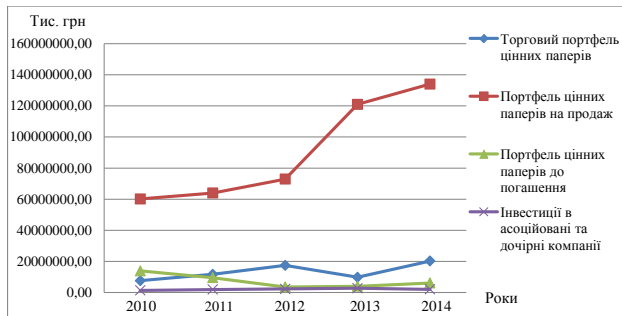

Рис. 1. Зміни портфеля цінних паперів протягом 2010–2014 років

Отже, загальна сума портфеля цінних паперів протягом аналізованого періоду має тенденцію до збільшення. З 2010 по 2012 рр. їх сума мала незначне збільшення і коливалася майже на одному рівні, а саме: у 2010 році – 83100251 тис. грн, у 2011 році – 87182585 тис. грн та у 2012 році відбулося зростання на 10,45% і загальна сума склала 96292642 тис. грн.

Але у 2013 році темп приросту становив 42,93%, і відповідно до минулих років у 2013 році його сума збільшилася на 41339450 тис. грн і дорівнювала 137632092 тис. грн, а у 2014 році портфель цінних паперів зріс на 18,08% і в результаті склав 162515960 тис. грн.

Загалом, можна говорити про позитивну тенденцію в діяльності банків на ринку цінних паперів України. Портфель цінних паперів України протягом 2010–2014 років зростає і у 2014 році становив 162515960 тис. грн (12,34% від загальної суми активів).

На діяльність банків, а тим більше на управління їх портфелем цінних паперів, впливає низка чинників, які несуть за собою як позитивні, так і негативні наслідки. Їх можна умов-

но поділити на внутрішні та зовнішні. До зовнішніх можна віднести [4]:

- економічне та політичне становище країни;
- рівень інфляції;
- ВВП;
- рівень корупції в державі;
- іноземні інвестиції в державу та в основний капітал;
- курс національної валюти;
- нормативно-правове регулювання на фондовому ринку;
- доходи населення;
- кількість угод на ринку цінних паперів та інше.

У свою чергу до внутрішніх чинників віднесемо:

- статутний капітал;
- кошти фізичних та юридичних осіб;
- кошти банків;
- цінні папери банку
- нестабільна ресурсна база банку;
- кредитний портфель тощо.

Кожен із зазначених чинників має свій вплив на інвестиційну діяльність банківських установ, який за наслідками узагальнено у таблиці 2.

На жаль, в Україні немає належної державної підтримки банків як інвесторів на фондовому ринку. З метою розвитку інвестиційних операцій потрібна мотивація, наприклад, запровадження пільг з оподаткування й резервування у залежності від складу портфеля цінних паперів, який включає спекулятивний портфель та інвестиційний і, відповідно, отримує спекулятивний прибуток та прибуток від інвестицій [5].

Для подолання вищеперелічених проблем необхідно:

- підтримувати розвиток ринку банківських послуг, у тому числі інвестиційних послуг, які зближують фінансовий і реальний сектори економіки, сприяють вступу вільних фінансових ресурсів до підприємців, а для банків розширюють джерела їх доходів;

Таблиця 2

Чинники впливу на інвестиційну діяльність банківського сектора та їх наслідки

Чинники впливу	Наслідки
Економічне середовище країни	зниження доходів підприємницьких структур, інвестиційної активності економіки в країні, призводить до скорочення прибутковості банківської інвестиційної діяльності, а також зниження ліквідності й надійності банку;
Економіко-політичне становище в країні	через нестабільний стан у країні, у населення відбувається недовіра до банків та паничний стан. Також іноземні інвестори припиняють здійснювати інвестування у нашу країну, задля захисту своїх інтересів;
Рівень корупції	зростання корупції негативно впливає на всі сфери суспільного життя: економіку, політику, управління, соціальну й гуманітарну сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини з іншими країнами, а також стримує соціально-економічний розвиток держави;
Структура та стабільність банківської системи	стабільність банківської системи значною мірою залежить від рівня та якості управління ризиками. Адже банківській діяльності притаманна низка ризиків: кредитний, ліквідності, зміни процентної ставки, валютного курсу – недосконала практика управління якими може становити суттєву загрозу для надійності банківської системи;
Недостатній обсяг власного капіталу	при низькому рівні власного капіталу банк буде неспроможним забезпечувати свою фінансову стійкість, а тим більше функціонувати та здійснювати свою діяльність на ринку цінних паперів.

* Систематизовано за даними джерел [4; 6; 9]

- спиратися на досвід банків, які досягли успіху на даному ринку;
- стабілізувати політичний та економічний стан в країні;
- забезпечення залучення максимального обсягу власних інвестиційних ресурсів у реалізованих проектах;
- сприяти розвитку послуги інвестиційного менеджменту, який є інструментом залучення ресурсів;
- активізувати і стимулювати державну підтримку створення інвестиційних банків та інвестиційно-банківських інститутів в Україні;
- об'єднання українських інвестиційних банків в консорціуми за участю зарубіжних банків, визнаних професіоналами у сфері інвестиційно-банківського бізнесу на міжнародному фінансовому ринку для успішнішого функціонування;
- залучити іноземних та вітчизняних інвесторів.

Також потрібно зазначити, що активна діяльність банків в інвестиційному напрямі багато в чому залежить від інноваційно-інвестиційного сектора ринкової економіки України. Особливо, спираючись на світовий досвід, що свідчить про використання новітніх інформаційних технологій та сучасних фінансових інструментів для забезпечення функціонування фондового ринку, яке неможливе без налагодження взаємодії системоутворювального комплексу взаємопов'язаних інститутів інфраструктури ринку цінних паперів.

Діяльність учасників фондового ринку України показує, що для вирішення проблеми активізації інвестиційних процесів в Україні необхідна, з одного боку, концентрація ресурсів та капіталу, а з іншого, створення інфраструктури для багатоканального диверсифікованого ринку залучення інвестицій. Такими структурами могли б стати холдинги, які включають весь спектр послуг, – банки, інвестиційні компанії, страхові компанії, недержавні пенсійні фонди, брокерські та консалтингові компанії [5].

Відповідно до «Програми розвитку фондового ринку України на 2015–2017 роки» для підвищення ефективності регулювання ринку цінних паперів потрібно перш за все переглянути законодавчу базу в загальному, а також ту частину, яка пов'язана з фінансовим сектором [6].

Варто зазначити і те, що наша країна прагне вийти на рівень європейських країн, відповідно до цього, для покращення банківських операцій, пов'язаних з ринком цінних паперів, потрібно орієнтуватися на європейську модель управління фондовим ринком. Дана модель характеризується такими ознаками [7]:

- значний рівень капіталізації разом з універсальністю банку створює значні конкурентні переваги для банку;
- існування двох центральних органів державної влади з контролю за операціями з цінними паперами окремо для банків і для небанківських організацій;

- первинне розміщення цінних паперів відбувається через посередництво банків;
- порівняно низький рівень розвитку небанківських фінансових організацій;
- високі вимоги до емітентів при виході на фондову біржу з первинним розміщенням (складність включення компанії до лістингу біржі через високі вимоги до неї);
- підвищені вимоги до суб'єктів ринку цінних паперів щодо ризикованості фондових операцій;
- брокерські функції виконують переважно банки та інші.

З позиції окремого банку інвестиційна діяльність здійснюється з метою одержання прибутків від операцій з цінними паперами та для забезпечення участі в статутному капіталі інших підприємств і стратегічного контролю за їх власністю і діяльністю. Крім того, банки через інвестиційну діяльність у реальному секторі намагаються створити фінансово-промислові групи, корпорації, холдинги, в яких головним суб'єктом виступають банківські установи, що надають фінансові ресурси підприємствам реального сектору економіки, яких постійно бракує в українській економіці [8].

Висновки. Отже, в умовах ринкової економіки все більше зростає інтерес до питань інвестиційної діяльності банків. Від ефективності процесу управління портфелем цінних паперів банку залежить здатність банків отримувати прибуток, а також подальша їх діяльність на фондовому ринку. Від ефективності процесу управління портфелем цінних паперів банку залежить здатність банків отримувати прибуток, а також подальша їх діяльність на фондовому ринку.

Сьогодні Україна все ще не отримала статусу країни, привабливої для великих інвестицій, а тим більше, через останні події, що відбуваються в державі більшість українських банків та іноземних інвесторів не зацікавлені у довгостроковому розміщенні своїх капіталів, так як у цьому сегменті інвестування присутній високий рівень ризику.

Для покращення стану інвестиційної діяльності банків, а також забезпечення подальшого позитивного розвитку інвестиційних послуг банків в Україні необхідно, насамперед, вирішити як на макрорівні, так і на мікрорівні низку питань, зокрема таких, як: економічне та політичне становище держави, покращення нормативного регулювання банківської діяльності, залучення як вітчизняних, так і іноземних інвесторів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Квасницька Р.С. Банки як інвестори на фінансовому ринку: роль та статус / Р.С. Квасницька // Фінансовий простір. – 2014. – Вип. 3 (15). – С. 116-119 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fp.cibs.ck.ua/files/1403/14krsbji.pdf>.

2. Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок»: Закон України: [прийнятий Верховною Радою 23.02.2006 № 3480-IV: за станом на 06.11.2014] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
3. Дані фінансової звітності банків України за даними сайту Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208.
4. Мусієнко О.М. Специфіка управління портфелем цінних паперів у контексті реалізації інвестиційної діяльності банку / О.М. Мусієнко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecj.oa.edu.ua/articles/2013/n23/61.pdf>.
5. Болдова А.А. Інвестиційна діяльність банків України / А.А. Болдова, Г.І. Романова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?
6. Програма розвитку фондового ринку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nssmc.gov.ua/fund/development/plan>.
7. Леонов С.В., Циганюк Д.Л. Аналіз інституціональних диспропорцій у розвитку вітчизняного ринку цінних паперів / С.В. Леонов, Д.Л. Циганюк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/9122/1/1.4/2.doc>.
8. Зайцева І.С. Банки як основні суб'єкти інвестиційної діяльності / І.С. Зайцева, О.В. Коцюба [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://business-inform.net/pdf/2013/10_0/55_59.pdf.
9. Пшик Б.І. Актуальні проблеми розвитку банківської інвестиційної діяльності в Україні / Б.І. Пшик, О.О. Печенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fkd.org.ua/article/download/37325/33535>.
10. Офіційний сайт Національного банку України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/>.